

Ex. Phil

Oppgave 3

11.11.2008

Kristine Hjulstad

Innledning

Vi skal se på hvilken forskjell det ifølge Kant er mellom det å handle i overensstemmelse med plikten og det å handle ut fra plikt, for pliktens skyld. Før jeg redegjør for dette, vil jeg peke på de trekk som gjør at vi kan kalle Kants etikk for en pliktetikk eller sinnelagsetikk. I denne sammenheng blir det nødvendig å se nærmere på begreper som morallov, vilje og det kategoriske imperativ.

Pliktetikk

Den moderne forståelsen av pliktetikk, er den etikk som sikrer mindretallets interesser, beskytter mindretallet mot flertallets overgrep - mot at flertallet får sko seg på de få sin bekostning. I et spørsmål om å utvikle et middel mot pest som måtte prøves ut på mennesker, skal Andrew Ivy ha sagt: *"Det kan ikke rettfærdiggjøres å drepe fem mennesker for å redde fem hundre"* (Christoffersen.1994:77). Man kunne her, ut fra en konsekvensetisk tenkemåte, hevde at et slikt utsagn er galt. Det er fordi pliktene, eller snarere verdiene, i konsekvensetikken får sitt innhold fra konsekvensene. Men det kjennetegnende ved pliktetikken er nettopp at den setter hensynet til konsekvensene til side. Hensynet til pliktene går foran hensynet til konsekvensene. I eksemplet med pesten ser vi at vi tangerer Kants kjente utsagn: *"Handle slik at du alltid bruker menneskeheten både i din egen person og i enhver annens person samtidig som et formål og aldri bare som et middel"* (Kompendium). Dette utsagnet har blitt et grunnleggende prinsipp i moderne pliktetikk, men hva Kant angår, sier vi gjerne at han operer med en sinnelagsetisk pliktetikk (Christoffersen 1994:78). Hva betyr det? Jo, det bestemende for om en handling er moralsk god er om viljen bak handlingen er god – om handlingen stammer fra et godt sinnelag. Det legges til en moralsk verdi til handlingen, og ikke til resultatet av handlingen (Nyeng

2006: 49), eller som Kant sier det: *"(...) og det vesentlige gode ved handlingen består i sinnelaget, virkningene må være hvilke de vil"* (Kompendium). Men hva bestemmer om sinnelaget er godt? Her ville Kant svare med aktelsen for moralloven, og at moralloven er det kategoriske imperativ. La oss se nærmere på dette.

Viljen og moralloven

"Det er umulig å tenke seg noe i verden, ja til og med utenfor den, som uten innskrenkning kan anses for godt, annet enn en god vilje" (Kompendium). Først skal jeg se litt på viljen. Mennesket er som andre levende vesener underkastet og behersket av drifter, lyster, tilbøyeligheter og behov. Men som ikke noe annet levende vesen kan mennesket velge å gå på tvers av sine sanseimpulser og ta ansvar for sine handlinger (Wyller 1996:141). Mennesket har i følge Kant en fri vilje. Denne frie viljen innebærer evnen til å gå på tvers av de sanselige interessene, på tvers av empiriske årsaker som virker på meg og i meg (Stigen 1983:616). Dette skulle bety at det foreligger et iboende prinsipp i mennesket som er helt nødvendig, allment gyldig og forut for enhver erfaring – a priori? Ja, ville Kant si. Det finnes en morallov. Mennesket har altså en egen fornuftsmålestokk som kan bestemme våre handlinger (Wyller 1994: 142). For Kants morallov er knyttet til fornuften: *"Det kan ikke være noe annet enn forestillingen om loven i seg selv, som riktignok bare er tilstede i et fornuftig vesen"* (Kompendium). Moralloven stiller absolutte krav til våre handlinger, danner et handlingsprinsipp som er gyldig i seg selv og uavhengig av ytre mål – det kategoriske imperativ kaller Kant det (Nyeng 2006:52). At mennesket har en indre lov, gjør det til enestående blant alle andre vesener. Mennesket har og muligheten til å underkaste seg moralloven frivillig. Men det springende punkt er viljen. Den kan påvirkes av fornuften eller tilbøyelighetene. Og her må mennesket

velge. Tilbøyelighetene er ikke nødvendigvis sammenfallende med det en bør gjøre, eller skal gjøre. Det må et moment av tvang til. Denne tvangen er plikten.

Plikt for pliktens skyld.

Viljen må tvinges til å adlyde moralloven og følge plikten. I mange tilfeller vil dette være konfliktfylt. Det innebærer å sette sine sanselige interesser og tilbøyeligheter til side. Det kan være surt. Fornuftens fremste oppgave er å fremme den gode vilje. Men hva er så den gode vilje og hva er moralsk godhet? Til dette svarer Kant først slik: *"Den gode vilje er ikke god i kraft av sine virkninger eller hva den utretter, ikke i kraft av sin evne til å nå et eller annet formål den har satt seg, men utelukkende i kraft av sin vilje, dvs. i seg selv"* (Kompendium). Menneskets frie vilje er selvolgivende, ville Kant videre ha sagt. Viljen begrenses ikke av annet enn sin egen kraft (Nyeng 2006: 51). En standard for hva som er moralsk godt dannes altså ut fra den menneskelige viljen (Wyller 1994: 141). Dette betyr at en handling, selv om den mislykkes i å nå sine mål, er god all den tid den er sprunget ut fra en vilje til å handle godt. Verken evner eller formål bestemmer således om handlingen er god. Det neste en da spør seg, er hva som bestemmer om en handling er moralsk god. Jeg har alt antydnet at det er å akte moralloven og handle ut fra plikten. Men det er ikke tilstrekkelig å bare handle i overensstemmelse med plikten. For at en handling skal være moralsk god fordres at du ikke følger noen av dine tilbøyeligheter. Å være en hyggelig, "serviceminded" kjøpmann er ikke ensbetydende med å handle moralsk godt all den tid servicen begrunnes ut fra at det lønner seg fordi salget øker. Ingen lyster, drifter eller behov kan styre en handling slik at denne blir moralsk god. Dermed er en handling strengt tatt moralsk høyverdig først der plikten kommer i konflikt med tilbøyelighetene (Stigen 1983: 621). *"Nettopp der begynner karakterens verdi, en*

verdi som er moralsk og uten sammenlikning den høyeste, i det at man gjør godt ikke ut fra sine tilbøyeligheter, men av plikt”, sier Kant (Kompendium). Kant skiller nemlig kraftig i forhold til om ”(..)den pliktmessige handling skjedde av plikt eller i en egoistisk hensikt” (Kompendium). Å følge plikten begrunnes her i at den i seg selv er verdifull. Den skal ikke grunngis i andre egoistiske tilbøyeligheter. Plikten skal fungere som et påbud i henhold til moralloven – et ”du skal”. *”Plikt er en handlings nødvendighet av aktelse for loven”*, sier Kant (Kompendium), og legger senere til: *”Det kategoriske imperativ ville være det som fremstilte en handling som objektiv-nødvendig i seg selv uten relasjon til et annet formål”* (Kompendium).

Tilbake til start

Dermed er vi tilbake der jeg startet - mennesket er et mål i seg selv, selve grunnprinsippet i pliktetikken. Det kategoriske imperativ innebærer å ta vare på viktige verdier i henhold til vår egen morallov. Fordi mennesket er et fornuftsvesen, skal det aktes. En aktelse for moralloven innebærer en aktelse for det genuint menneskelige og en respekt for vår felles menneskelighet (Nyeng 2006:55). Når vi handler, skal vi handle ut fra plikten for å bevare det menneskelige og den verdi mennesket har ved sin blotte eksistens. Og derfor skal mennesket handle på tvers av de sanselige tilbøyelighetene og følge plikten for pliktens skyld. Våre handlinger skal derfor springe ut av den gode viljen og et godt sinnelag.

Litteraturliste

Christoffersen, Svein Aage: *Handling og dømmekraft. Etikk i lys av kristen kulturarv.*

Oslo 1994.

Kant, Immanuel: *Moral, politikk og historie. Et utvalg fra Kants praktiske filosofi.*

Utdrag fra kompendiet: "Statsvitneskap". Bachelorstudium, SFIL 1110. 2008. Del 2.

Nyeng, Frode: *Etiske teorier – en systematisk fremstilling av syv etiske teoriretninger.*

Bergen 2006.

Stigen, Anfinn: *Tenkningens historie.* Oslo 1983.

Wyller, Truls: *Etikkens historie. En systematisk framstilling.* Oslo 1996.